

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

CONSCIENCES INVESTIGATION-REMINISCENCE OF MEDICAL STUDIES

Mirela Radu

Assist. Prof., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: Medical studies have influenced mankind culture in many ways. One of them is the case of physicians or ex-students in Medicine who took up writing and literary creation. Their case is more special as it is more difficult to trace the influence of scientific rigor in their narrative style. In the case of Al. Ivasiuc, on the other hand, this ascendancy of scientific background over his writing is translated in the way the writer created his characters. Troubled consciences, Ivasiuc's characters either ebb into the world of science which ensures reliability or dissect the mechanism of their sense of self. No matter what the premises are, the result is the same: a style of writing charged with rationality, forged at the fire of science.

Keywords: medicine, rationality, conscience, scientific certainty, objectivity

Alexandru Ivasiuc (1933-1977) a urmat cursurile Facultății de Medicină până în anul patru. Dar în 1956 participă la mitingurile studențești organizate împotriva regimului communist și este arestat, întrerupând astfel pregătirea sa medicală. Cu toate acestea, influența respectivei perioade asupra scrisului său de mai târziu este recunoscută prin utilizarea de către medicul-romancier a unor tehnici de investigare a conștiinței și prin construcția personajelor frământate de întrebări existențiale la care caută răspunsuri obiective, prin refugiarea în știință. Scrisul său, deși s-a dorit în permanentă prefacere, s-a dovedit a fi invariabil: tema intelectualului neadaptat într-o societate mercantilă. Tocmai acest lucru conferă paginilor ivasiuciene o coerență și omogenitate ce lasă să se întrevadă spiritul puternic scientist. Ivasiuc, acest "îndrăgostit al ideții"¹, s-a dovedit a fi "prozatorul traseelor constante, a căror reluare obsesivă dă scrisului său o unitate, cu atât mai profundă, cu cât ea depășește demersul unei conștiințe lucide, vii, integratoare."² Chiar dacă, în prima fază de dezvoltare artistică, Ivasiuc pare să încline spre calitatea de romancier, ulterior, se dedică și eseisticii iar între cele două calități pare să existe un sistem al de similitudine care face din textul ivasiucian unul

¹Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universulprozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 182

²Mioara Apolzan, *Al. Ivasiuc, o proză a traseelor constante*, în *Casa ficțiunii. Romane și romancieri ai deceniului 8*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 155

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

obsesiv. Ivasiuc este mânat de interesul pentru “avatarurile spiritului obiectiv, ale valorilor și structurilor, precum și cele al unui spirit obiectivat.”³

Cum putea romancierul să observe criza de conștiință dacă nu își plasa personajele sub auspiciile tensiunii? Mijloacele de sondare sunt mai degrabă ale unui clinician obișnuit cu cazuri patologice. Dar această manieră ce poate părea brutală era singura modalitate de a ajunge la esențe: ”Scriitorul mizează pe introspecție și conflict moral, timpul rememorat –tensionat de conflictul dintre impulsul stihinic al individului și dialectica imanentă a istoriei – conduce spre o târzie cunoaștere de sine, încurajând dezbaterile și dilemele individuale, prelungind criza.”⁴

Scriitorul observă și se autoanalizează în permanență. Reminiscentă a studiilor începute, această examinare sub lupă de microscop pe care o îndreaptă către ceilalți dar și către sine, vine să dea un plus de claritate scrisului său. Ca mai toți medicii care au ales calea scrisului, și Ivasiuc pare interesat de zonele întunecate ale psihicului uman dar la scriitorul român această apetență capătă un iz mai degrabă doctrinar: ”Interesul pentru sociologie și psihologie, direct, aproape științific, așa cum a fost pentru Flaubert sau mai ales pentru Zola, a fost înlocuit cu un interes să-i zicem filosofic, să-i zicem doar așa, pentru că este vorba de o filosofie care nu există decât sub forma tensiunii unei întrebări.”⁵ Neliniștile scriitorului sunt de ordin moral: “Alexandru Ivasiuc e preocupat de locul abstractului în lumea modernă și de convertirea lui în nuanță; dramatismul trăirii unor probleme «existențiale», avalanșa violenței și iraționalității sălbatice servesc unor demonstrații epice. Viața morală a personajului ilustrează o schemă. Romancierul, condus de spiritul geometric, pedalează pe romanescul ideii, caută «răutatea abstractului pur», se mișcă lejer manevrând teze și degajând, pe terenul trăirilor, semnificații. Inteligența sa speculativă se simte bine jonglând cu idei generale.”⁶

Personajele ivasiuciene par preocupate de probleme filozofice, de concepții teoretice asupra binelui și răului: “Stările neobișnuite, de autoanaliză, prin care trec personajele, sunt mai degrabă concedii (interioare ale) unor inși voluntari care știu sau simt instinctiv că nimic nu le poate pune ființa interioară în primejdie.”⁷ Sisteme lor de gândire și trăire sunt supuse testelor societății. Mare majoritate a eroilor lui Ivasiuc își declină capacitatea de a înțelege ce cere lumea încojurătoare de la ei. Nedotați cu organele necesare obsecviozității, acești intelectuali inadaptați aleg calea rigidității conștiinței. Ca un refugiu în fața atacului din exterior, lumea interioară reprezintă singura salvare a unor suflete ce nu se regăsesc în ceea ce îi înconjoară. Observăm că toate cărțile lui Ivasiuc pun în mișcare personaje fascinate de putere; ele respiră

³Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universul Prozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 187

⁴Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 7

⁵Mioara Apolzan, *Al. Ivasiuc, o proză a traseelor constante*, în *Casa ficțiunii. Romane și romancieri ai deceniului 8*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 161

⁶Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 6

⁷Sanda Cordoș, *Alexandru Ivasiuc. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2001, p. 18

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

un soi de fatalism, invocând uriașul mecanism, declanșatorul unor forțe superioare, neinfluențabile. Lumea e o piramidă–ne asigură prozatorul; lângă cei cu gustul puterii mișună ceilalți, atinși de “nebulia servilismului”, dovedind o “perfectă docilitate”. Pentru eroii ivasiucieni, marile probleme ale istoriei devin chestiuni individuale. Lumea împărțită în mod nietzschenian în slabi și puternici are ca rezultat conformarea celor care se cred rezistenți la legitatea istorică, devenind simple mijloace de înfăptuire a istoriei. Bucuroși să servească mecanismul, acești indivizi aserviți se mândresc cu disciplina ce este percepută ca bine etic. Ceea ce aduce un plus de valoare prozei ivasiuciene este detașarea de această mentalitate și apropierea de perceperea “nuanțată tocmai de zona particularului, a învinșilor și înfrângerilor.”⁸

Prozatorul lansează speculații fine, demarează sub auspicii favorabile, atent și la expresivitatea literară. S-a și spus că Ivasiuc ar fi un „prozator al premiselor”, “acordând un mai mare interes vieții ideologice decât celei psihologice, deservit apoi de precipitarea finalurilor, expediate neglijent.”⁹ Inteligența deosebită a scriitorului este amintită și de Nicolae Breban. Acesta din urmă își declară admirația pentru capacitatea intelectuală a celui care a fost un medic ratat dar un scriitor de succes: ”Eu am întâlnit vreo patru oameni inteligenți în viața mea – unul dintre ei era Ivasiuc. Ne bătea și pe mine, și pe Matei Călinescu și pe Manolescu.”¹⁰ De fapt, Ivasiuc este descris de mai toți cunoscuții ca fiind o persoană plină de “fervoare, febrilitate, pasiune și strălucire.”¹¹ Și Nicolae Manolescu îl descrie în aceeași lumină: a unui spirit măcinat de o agerime intelectuală ieșită din comun: “Publicistul are o inteligență devoratoare. Minte îi este un veritabil computer ce se programează singur, o mașină de gândit. Scoate idei din orice.”¹² Capacitatea disociativă a ideilor și trecerea permanent de la particular la general fac din prozatorul Ivasiuc un “spirit investigator” înzestrat cu “speculațiile unei inteligențe agile” care dezvăluie un întreg arsenal de gândire, de raționalizare, un “mecanism intelectual.”¹³

Însuși Ivasiuc se percepe ca entitate artistică ca un receptor, atent ca un seismograf la undele de energie generate de societate, un “ultratelescop ultraelectronic, o fină și superioară membrană.”(*Pro Domo*) Această percepere a însuși actului creației estetice într-o manieră aproape sinestezică ne duce cu gândul la personajele sale care simt prin asocieri spontane ale simțurilor. Iar această capacitate de a descrie inefabilul produs de senzații aproape imperceptibile nu ar fi putut fi realizată dacă prozatorul nu ar fi respirat întâi aerul tare al științei medicale. Chiar dacă mihania scriiturii pusă la punct de prozator pare a nu avea un scop

⁸Idem, p. 30

⁹Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 7

¹⁰ Ioana Revnic, *Interviu cu Nicolae Breban, Obsesia mea este, de patruzeci de ani, aceea de a crea Operă*, în *Literatura de azi*, nr. 121/0202.2016, disponibil pe <http://www.literaturadeazi.ro/panoramic/obsesia-mea-este-de-patruzeci-de-ani-aceea-de-a-crea-opera>

¹¹ Sanda Cordoș, *Alexandru Ivasiuc. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2001, p. 7

¹² Nicolae Manolescu, *Criză și iluminare. Prefață la Păsările de Al. Ivasiuc*, Editura Minerva, București, 1977, p. IX

¹³Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universul Prozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 165

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

determinat, acesta rezidă în “a vorbi *despre*, de a folosi cel mai reproductiv dintre limbaje.”¹⁴

Tușa de medicinist își face simțită prezența prin descrierea senzațiilor aproape chinestezice ale personajelor. De pildă, Olga (*Interval*) rememorează “mai puțin imagistic și mai mult sensorial, prin asociații complexe de senzații.”¹⁵ Senzațiile, sentimentele sunt, pentru personajul feminin similar cu un polip, cu o excrescență. Dacă în *Interval*, romancierul înfățișează lupta dintre colectiv și individual, între imperativul obiectiv și libertatea subiectivă a individului, în cărțile care au urmat, acest antagonism se estompează și trece în prim plan “ideologia supunerii.”¹⁶ Personajele nu mai par preocupate de a-și păstra individualitatea ci de a se armoniza la marea mașinărie a societății. Crizele prin care trec personajele ivasiuciene sunt generate de temeri și incertitudini. Retragerea în știință oferă, așa cum e cazul doctorului Ilea, pe termen scurt, consolare încercând astfel să se auto-lecuiască: “atât de frică cât și de compasiune, opunând vieții imprevizibile, cu tendința ei spre violență, rigoarea fără fisură a regulilor (de data aceasta, impuse de rigoarea științifică a cercetării) și a formelor care pot fi desenate.”¹⁷

Teama, spaima și toată cohorta de sentimente învecinate groazei își găsesc exorcizare în disciplină căci “Medicația terorii prin simboluri ale unei lumi ordonate, prin desenul structurilor celulare înseamnă lupta împotriva unei magii printr-alta.”¹⁸ Iar acest lucru se aplică tuturor personajelor conturate de Ivasiuc, nu doar doctorului Ilea din *Vestibul*. Dar ce se putea aștepta de un spirit atât de riguros precum însuși autorul, care dă dovadă de un puritanism excesiv prin faptul că “nu-și permite decât foarte rar dilecțiuni estetice.”¹⁹ Dacă teama este cea care impune tuturor eroilor ivasiucieni un anumit ritm al trăirii, aceasta, la rândul este, este efectul dorinței lor de putere căci, în fond, “Frica, întărirea ordinii, structurile, scrisul însuși nu sunt, oare, avatarurile unei asemenea voințe?”²⁰ Personajele lui Ivasiuc sunt propriile condamnați și călăi. Supunerea la introspective îi transformă în instanțe “inchizitive”²¹, represive întâi cu ei înșiși.

Începând cu *Păsările*, autorul devine mult mai rezervat, mai detașat și, deci, mai rațional, având în vedere că această proză este o “confruntare a istoriei cu destinul.”²² Tarele eroilor ivasiucieni sunt claritatea și raționalitatea. Neputându-se lăsa pradă sentimentelor aleatorii, eroii săi trăiesc drama neînțelegerii de către ceilalți. Teama permanentă în care trăiesc conduce la un idealism subiectiv iar redempțiunea vine prin decodarea și căutarea semnelor

¹⁴Idem, p. 166

¹⁵Sanda Cordoș, *Alexandru Ivasiuc. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2001, p. 16

¹⁶Idem, p. 17

¹⁷Idem, p. 34

¹⁸Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universulprozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 170

¹⁹Idem, p. 171

²⁰Idem, p. 172

²¹Idem, p. 176

²²Idem, p. 178

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

ascunse. Iar știința oferă, precum în cazul lui Ilea, terenul abstract propice pentru că, măcar pentru puțin timp, conferă siguranța unor lucruri cunoscute și testate, fără pic de inexplicabil și, prin urmare, fără posibilitatea de a recădea în hăul relativismului. Știința are darul de a adormi conștiințe răpuse de oboseala căutării răspunsurilor. Aceste personaje își întorc privirea către interior și scrutează orizontul propriei conștiințe: “Tezele morale, supuse eroziunii, fac din personajele lui Ivasiuc participanți la spectacolul confruntării mentalităților, epica e zgârcită, dar trăiește prin febră speculativă.”²³

Miguel (*Racul*) se lasă sedus inițial de viziunea patronului său. Aceasta viza anihilarea individului în folosul colectivului. Eroticul, care apărea în acest roman aproape pentru prima dată, se împletește cu moartea.²⁴ Chiar dacă în aparență merge pe traseul impus de Holban și Camil Petrescu, Ivasiuc, spirit analitic prin definiție, își dă seama că momentele critice sunt cele mai prielnice pentru a analiza conștiințe. El “a înțeles că romanul modern are o natură problematică; încât, departe de a fi sedus de stil, el tulbură (...) schema conflictuală din proza noastră, decupând, ca epicentru epic, spațiul crizei.”²⁵ Tensiunile interioare ale personajelor reprezintă “expresia literară a ideilor vehiculate de către personaje: clivajul conștiinței, meditația asupra sensului vieții proprii, filosofarea, în general, apropiie tipul de acțiune de cel reflexiv, într-o aspirație de refacere a unității (...).”²⁶ Aceste personaje, alter-ego-uri ale autorului, intelectuali ce nu își găsesc locul în ordinea socială prestabilită, sunt ca și creatorul lor, au o mare capacitate de a face conexiuni între idei și concepte, fiind, în ultimă instanță, niște “conștiințe ruminatoare.”²⁷

Ca un veritabil om de știință care experimentează, analizează și deduce, Ivasiuc posedă ascensiunea spre strictete aproape științifică, spre caracterul antiseptic, de laborator al analizelor de conștiință pe care, însă, le transpune în pagina literară: “El are gust pentru rigoare, cultivă pregnanța ideii, urmărește forța ei de penetrație.”²⁸ Momentele de criză, declanșatoare ale întregii cohorte de retrairi, analize și autoanalize sunt esențiale pentru construcția romanească ivasiuciană: “Personajul se va închea dintr-un mosaic de secvențe, pe care le sudează trăirile sale, impulsionate, la rândul lor, de criza pe care o traversează.”²⁹ Aflăte la mijlocul liniei demarcatore între activ și pasiv, personajele ivasiuciene monologhează îndelung. Chiar dacă

²³Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 6

²⁴A se vedea Sanda Cordoș, *Alexandru Ivasiuc. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2001, p. 39

²⁵Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 6

²⁶Mioara Apolzan, *Al. Ivasiuc, o proză a traseelor constante*, în *Casa ficțiunii. Romane și romancieri ai deceniului 8*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 183

²⁷Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universul prozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 168

²⁸Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 6

²⁹Mioara Apolzan, *Al. Ivasiuc, o proză a traseelor constante*, în *Casa ficțiunii. Romane și romancieri ai deceniului 8*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 162

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

dau senzația unor firi capabile de autocenzură, sub pojghița subțire a măștii impuse de societate sau autoimpuse pentru protecția loc, eroii romanelor lui Ivasiuc clocotesc permanent precum o lavă “în ebuliție continuă.”³⁰ Autismul sufletesc, așa cum l-a definit Nicole Balotă, nu face decât să adâncească prăpastii care se cascadează între eu-l interior și lumea exterioară. Însuși autorul dă dovadă, potrivit criticului citat, de o “gândire paraliterară” care îi încarcă scriitura, dând senzația de greutate la întaintarea prin materia epică. Pe măsură ce își exersează condeiul, Ivasiuc face trecerea de la un epic mai puțin bogat la acțiune în ultimele sale două romane: *Apa* și *Racul*.

Excesul de luciditate i-a atras uneori și critici din partea exegeților. Dar, considerăm că această hiperlimpezime în gândire este apanajul și consecința studiilor sale medicale. Acuitatea inteligenței și studiile medicale întrerupte i-au călăuzit, în mod inevitabil pașii către explorarea “în straturile profunde ale conștiințelor, unor sondaje încă neepuizate în literatură română.”³¹ Un prozator, chiar dacă își restructurează destinul, nu își poate nega structura sa interioară. Vasele comunicante între știință și literatură, chiar dacă îngropate adânc, se pot resimiți.

În cazul lui Ivasiuc nevoia de sistematizare, de organizare și analiză sunt reminiscențe ale anilor dedicați medicinii: “Ivasiuc dezvoltă un tip de discurs romanesc cu dublaj eseistic, care păstrează ceva din pofta comentariului oral, dar abia procesul memorării oferă autenticitate trăirii. Eroii săi pleacă «în căutarea timpului pierdut»; Ivasiuc se înregistrează romanului post-proustian, obsedat de problema destinului, respingând falimentul moral al omului. Chinul lucid al meditației pune inteligența înaintea afectului, noțiunea în fața epitetului. Introspecția slujește țesutul analitic, plombând adevărurile vieții prin actualitatea și acuitatea ideii. La miezul ideatic se ajunge prin excese teoretizante.”³² Este firesc ca un spirit adaptat la sursă obiectivă să respingă structural romanul figurat. Chiar dacă, la o primă vedere, scrisul ivasiucian își trage seva din metodologia riguroasă pe care și-o impune, există exegeți care consideră că examinarea și autoexaminarea continuă din romanele lui Ivasiuc poate fi pusă pe seama unei perspective antropologice.³³

BIBLIOGRAPHY:

Apolzan, Mioara *Al. Ivasiuc, o proză a traseelor constante, în Casa ficțiunii. Romane și romancierii ai deceniului 8*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979

Balotă, Nicolae *Alexandru Ivasiuc în Universulprozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1

³⁰Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universulprozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 168

³¹Idem, p. 167

³²Adrian Dinu Rachieru, *Profil. Al. Ivasiuc-un prozator uitat?*, în *Cafeneaua literară*, 12/143, decembrie 2014, an XI, p. 7

³³A se vedea Nicolae Balotă, *Alexandru Ivasiuc în Universulprozei*, Editura Eminescu, 1976, București, Piața Scânteii 1, p. 170

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Breban, Nicolae *Obsesia mea este, de patruzeci de ani, aceea de a crea Operă*, în *Literatura de azi*, nr. 121/0202.2016 interviu cu Ioana Revnic

Cordoș, Sanda *Alexandru Ivasiuc. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2001

Manolescu, Nicolae *Criză și iluminare. Prefață la Păsările de Al. Ivasiuc*, Editura Minerva, București, 1977